

SANT SALVADOR DE LES ESPASES

Isidor Cònsul

Les restes del castell de les Espases fan equilibris sobre un esperó acinglerat al damunt del congost del Cairat, a tocar de l'ermita de Sant Salvador i davant dels llençols de pedra que són la proa de Montserrat. Tot plegat és petit com un puny, però la raconada és una meravella. Quan l'enfiles des de Sant Pere Sacama –una altra construcció medieval sobre un roquissar- sembla més una il·lusió que no pas una realitat i estàs convençut que l'indret, emparrat com l'heura entre el rocam, és inaccessible. Però t'hi porta, amb relativa comoditat, un corriol que serpeja per la fondalada d'un bosquet, entre alzines i restes de pins cremats, i s'enfila fins a la clenxa de l'aresta on hi ha les restes de l'ermita i de l'antiga fortalesa. Els papers que ens ha repartit Josep M. Rius parlen d'unes pedres documentades des del segle IX i que l'antiga ermita del castell va esdevenir santuari a partir del XIV. El paratge ha estat abandonat i restaurat diverses vegades, la darrera el 1929, i al punt més oriental del santuari, hi hem trobat una colla d'escoltes que hi havia passat la nit. Els més diligents escalfaven la llet de l'esmorzar, però la majoria ronsejava encara dins del sac de dormir.

El matí emboirat desdibuixa les parets llises de Montserrat que s'intueixen al davant, ha cantat un xoriguer entre penyals propers i tot ha anant prenen la forma d'un aire únic, amb la gràcia que tenen aquests nius austers de pedra vella, aquests miradors de privilegi que semblen inaccessibles on, per sort, només s'hi arriba a peu i sense possibilitats que hi empudeguin els bàrbars del motociclisme de muntanya. Abans, després de passar per Sant Pere Sacama, hem esmorzat a tocar de l'antiga masia de Mas Ventós, ensorrada de fa grapat d'anys, on només es mantenen fermes les cantoneres de pedra madura. Són ruïnes que parlen -peatge del temps i melangia d'allò que fou i no és- d'una estructura social i econòmica llunyana i d'uns models de vida perduts, potser ocults en cadascuna de les pedres, com ho confirmen dues moles de molí que jeuen colgades d'herba a tocar mateix del brocal d'un pou que encara té aigua. Amb l'esmorzar, sota l'escalf tímid d'un sol d'hivern, ha començat un d'aquests matins de diumenge de quasi felicitat, caminada i natura, amb la intenció d'anar a buscar, després d'aquesta aturada a Sant

Salvador, el punt culminant de la Creu de Saba, a l'extrem de la serralada del Puig Ventós, un mirador de postal, si el dia fos clar, sobre Olesa de Montserrat.

Sota mateix d'on som, entre el llençol montserratí i l'aresta més valenta del penyal de Sant Salvador, el Llobregat cantusseja pel congost del Cairat, la gorja escanyada entre Monistrol i la Puda de Montserrat. Des d'aquí dalt estant s'intueixen els edificis del balneari d'aigua sulfurosa i carbonatada de la Puda, que fou sumptuós i esplèndid des de mitjan XIX fins als anys trenta del XX, amb un notori predicament si calia guarir herpes, lupus, escrofulisme i afeccions reumàtiques. L'aigua encara hi raja a una temperatura propera als trenta graus i, temps era temps, van venir a tractar-s'hi Verdaguer i Collell, tots dos del mateix mal, una depressió de cavall, que van haver de somatitzar de bracet amb altres malalties. El cas de Jacint Verdaguer és conegut, però no tant el de Jaume Collell que només jugava, com a poeta, a la categoria regional. Però la capacitat agitadora del coratjós canonge vigatà, home de cor militant i el cap prou ben moblat, va ser una de les línies de força del moviment de renovació literària, política i religiosa de la Renaixença.

El mars de 1888, Collell va atrapar una senyora pulmonia i els metges li van recomanar fer bondat i una llarga temporada de repòs. El veien tocat dels nervis i, víctima del propi entusiasme, també acumulava el cansament de fer sortir cada setmana "La Veu del Montserrat" i d'apuntar-se voluntari a totes les campanyes patriòtiques i religioses del seu temps. No va fer-ne gaire cabal i, un any després, el maig de 1889, va tornar a caure malalt. Aquesta vegada, però, un metge dels nervis el va obligar a un repòs absolut i l'ordre de deixar el treball intel·lectual durant tres anys. A *Efemèrides dels meus 50 anys de sacerdocí* recorda el tractament de xoc que va rebre per acostumar-se al repòs i que consistia a viure incomunicat en un balneari on feia vint hores de llit sense altra cosa per llegir que el breviari: *no tenia més comunicació que la de la minyona que em servia el menjar, i dues vegades al dia venien els joves Joan Blancafort i Lluís Nadal que em davan el massatge a cames i braços (...)* d'aquest tractament tan rigorós en vaig treure la convicció de que havia d'abandonar tot treball si volia salvar la pell.

Amb la malaltia per barret, Jaume Collell va començar un vida itinerant de balneari en balneari, que combinava amb viatges de salut per mar, gairebé

sempre a càrrec dels marquesos de Comillas, i l'objectiu de defugir Vic, la seva ciutat, durant els canvis de temps de la tardor i les fredorades de l'hivern. Tot i això, mai no va acabar de fer net, i sovint es queixava dels tràngols d'una salut sacsejada, a més dels nervis, per atacs de fetge, problemes als ulls, catarros biliars, pòlips al nas i fins un colerin gravíssim, la tardor de 1911. D'una estada de repòs que féu a Santa Cruz de Tenerife, l'any 1890, Collell reporta l'experiència que el va convertir en guia espiritual de quatre dames angleses: la baronesa de Conor, Gertrudis Robinson, una tal miss Edwards i la seva nebodeta Leonor Chapmann, *a la qual vaig dirigir i encaminar de modo que al cap de poc temps entrava de religiosa en un convent del Sagrat Cor a Londres.* De Gertrudis Robinson apunta que era una senyora rossa i *desgarbada, que tot just feia set anys que havia abjurat el protestantisme i en tindria ella uns trenta de passa. Aqueixa es va sotmetre de tal modo a la meva direcció, que al cap de pocs mesos, quan jo me n'aní a casa, ella volia seguir-me.* Collell, és clar, no li ho va permetre i l'aconsellà que, amb *l'altra senyora velleta, la baronesa de Conor, fessen un viatge per Espanya i anessen a visitar a Santa Teresa a Alba de Tormes i que la Gertrudis hi fes un Tríduo. Des d'allí me va escriure: je ai entendu la petite voix que vous me disiez, i al cap d'un any era ja monja del Sagrat Cor.* Una tacada excel·lent: dues de quatre convertides en monges! Era certament perillós, el senyor canonge de Vic!